

Bias in intelligentie-onderzoek bij allochtone kinderen

G. EXTRA & L. VERHOEVEN
Subfaculteit Letteren
Katholieke Hogeschool Tilburg

Commentaar op M.J. de Jong & Th.A. van Batenburg: 'Etnische herkomst, intelligentie en schoolkeuzeadvies'. *Pedagogische Studiën*, 1984, 61, 362-371.

1 Inleiding

In voornoemde publikatie rapporteren De Jong & Van Batenburg over een onderzoek naar de relatie tussen etnische herkomst en intelligentie enerzijds en schoolkeuzeadviezen bij de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs anderzijds. De relatie tussen etnische herkomst en intelligentie wordt onderzocht met het oogmerk 'ontwikkelingsachterstanden' bij allochtone kinderen vast te stellen in vergelijking met Nederlandse kinderen. Het meten van intelligentie dient volgens de auteurs 'volgens Nederlandse maatstaven' te geschieden, omdat allochtone leerlingen 'in het Nederlandse onderwijs' iets moeten bereiken. Hiermee wordt onderwijs als constante opgevat: ook al is de schoolpopulatie aan linguïstische en culturele veranderingen onderhevig, dan nog staan de sterk monolinguaal-normatieve doelstellingen en maatstaven van de lagere school volgens de auteurs niet ter discussie: kinderen dienen zich aan te passen aan een eenmaal ontworpen systeem.

Om 'pragmatische redenen' wordt ter bepaling van het intelligentieniveau van allochtone kinderen gekozen voor een verkorte versie van de Galo, die binnen een ochtend klassikaal kan worden afgenomen. De Galo (*Groninger Afsluitingsonderzoek Lager Onderwijs*) is in de vijftiger jaren ontwikkeld door Kouwer en Kema, beoogt meting van intelligentie van zesdeklassers van lagere scholen, wordt uitgegeven door het Noordelijk Instituut voor Toegepaste Psychologie te Groningen en is in 1981 op enkele onderde-

len herzien. De Galo bestaat uit taken voor 'verbale, numerieke en ruimtelijke intelligentie'. In de verkorte afnameversie worden daartoe per domein respectievelijk drie, twee en twee deeltaken afgenomen. Verbale intelligentie draagt dus met 3/7 bij aan het totale intelligentie-concept. De Jong & Van Batenburg spreken in dit verband van een 'relatief groot nonverbaal deel'. De verbale component van de Galo bevat de volgende deeltaken:

naar aanleiding van 25 testitems moet telkens uit 5 alternatieven een synoniem worden gekozen (item 1: *japon*; alternatieven: *dolk, rok, Japanner, jurk, lijn*);

naar aanleiding van 20 testzinnen met een ontbrekend woord moet telkens uit 5 alternatieven het correct in te vullen woord worden gekozen (zin 1: *waarschuw me even ... je weg gaat*; alternatieven: *hoewel, terwijl, omdat, toen, voordat*);

naar aanleiding van 30 woordparen moet telkens uit 5 alternatieven de abstracte relatie tussen elk woordpaar worden gekozen (paar 1: *hart-mens*; alternatieven: *gelijk, tegengesteld, soort, deel, oorzaak, middel*).

De verbale instructie bij een van de ruimtelijke taken bevat voorts volzinnen als: *Van welke van de onderstaande vijf figuren kan je hetzelfde blok maken als links vóór de dikke lijn staat? Alle kanten van het blok moeten gesloten zijn, ook die welke je op de afbeelding niet kunt zien.*

De conclusies van De Jong & Van Batenburg komen in het kort op het volgende neer. In de eerste plaats zou sprake zijn van significante verschillen in IQ tussen autochtone en allochtone kinderen. De verschillen zouden het grootst zijn op de verbale intelligentiefactor. Onder verwijzing naar onder meer Jensen wordt dit laatste gegeven verklaard door de sterke sociaal-culturele bepaaldheid van verbale vermogens. Het tweede onderzoeksresultaat betreft de relatie tussen intelligentie en schoolkeuzeadvies. Leerkrachten blijken voor allochtone kinderen veel vaker een LBO-opleiding te adviseren dan voor au-

tochtone kinderen. De belangrijkste conclusie van De Jong & Van Batenburg is echter dat met het Galo-IQ als maatstaf leerkrachtadviezen ten aanzien van allochtone kinderen zeker niet te laag genoemd mogen worden. Het omgekeerde zou het geval zijn: autochtone kinderen zouden 9 punten hoger moeten scoren om voor een zelfde advies in aanmerking te komen als allochtone kinderen. De auteurs spreken hier van positieve discriminatie. Deze zou het sterkst tot uitdrukking komen bij het verbale IQ. Voor de vermeende te hoge inschatting van allochtone kinderen door de leerkracht worden drie redenen genoemd. Ten eerste zouden leerkrachten in hun advies ten onrechte kunnen corrigeren voor problemen met het leren van Nederlands als tweede taal. Ten tweede zou ook uit eerder onderzoek blijken dat verbale intelligentie later schoolsucces het beste voorspelt. Ten derde wordt in de lijn van Jensen zonder enige kanttekening geconcludeerd dat kinderen uit minderheidsgroepen in het algemeen in grotere mate onder hun intelligentieniveau presteren dan kinderen die tot de dominante groep behoren (...).

In ons commentaar zullen we eerst ingaan op de validiteit van de gehanteerde intelligentietest voor allochtone kinderen. Vervolgens zullen we de gegevens en conclusies van De Jong & Van Batenburg heroverwegen.

2 Validiteitsproblemen

Een cruciale vraag in het onderzoek van De Jong & Van Batenburg is of met de gebruikte Galo-test die bedoeld is voor intelligentiemeting bij monolinguale Nederlandse kinderen op geldige wijze uitspraken kunnen worden gedaan over de intelligentie van allochtone kinderen. Daarmee is de validiteit van de test in het geding. In het algemeen kunnen drie typen validiteit worden onderscheiden. Ten eerste inhoudsvaliditeit waarin de vraag naar representativiteit van opgaven centraal staat. Ten tweede begripsvaliditeit waarin wordt nagegaan welk hypothetisch construct het testgedrag kan verklaren. Ten derde predictieve validiteit waarin het verband met een extern criterium wordt nagegaan.

Volgens Van Batenburg (1982) bouwt de Galo voort op de psychometrische traditie om met het oog op optimale selectie een

maximale differentiatie tussen leerlingen te verkrijgen. Vanuit dit oogpunt is de vraag naar inhoudsvaliditeit betrekkelijk ondergeschikt. Wat betreft begripsvaliditeit wordt volstaan met de presentatie van uitslagen op enkele factoranalyses die de mate van correlatie tussen taken aangeven. De predictieve validiteit ten slotte is onderzocht door correlaties te bepalen tussen testcores en (latere) schoolprestaties. Al deze onderzoekresultaten hadden net als de normering van de test betrekking op monolinguale Nederlandse kinderen.

De geldigheid van de Galo en vergelijkbare testen voor het bepalen van de intelligentie bij allochtone kinderen kan ernstig worden betwijfeld. Allereerst worden allochtone kinderen met een dergelijke intelligentietest niet taalfair benaderd: zowel de instructies bij de verbale en non-verbale taken als de verbale taken zelf doen een zwaar beroep op *native*-beheersing van het Nederlands. Anders gezegd: de test gaat in een groot aantal opzichten niet na hoe intelligent kinderen zijn, maar in welke mate ze Nederlands als tweede taal beheersen. Ook bij De Jong & Van Batenburg wordt het concept 'taal' gereduceerd tot 'Nederlands' en – in dezelfde gedachtengang – 'verbale intelligentie' tot 'beheersing van het Nederlands'. Deze reductionistische opvatting culmineert in uitspraken als: 'De verbale intelligentie is in de totale groep wat lager, maar dat is niet verwonderlijk met een zo hoog percentage anderstaligen in de groep'. De test is echter mede afgenomen bij tweetalige kinderen die een andere taal dan Nederlands als eerste taal hebben geleerd. Aan intelligent gedrag dat allochtone kinderen in de eigen taal en cultuur hebben verworven wordt daarmee voorbijgegaan. Bovendien worden kinderen deficiënt genoemd als ze kennis missen waarvoor ze in vergelijking met autochtone kinderen veel minder gelegenheid hebben gehad om die te verwerven. Met name op verbale taken lijkt dit waarschijnlijk, zoals ook de resultaten van De Jong & Van Batenburg laten zien. Het feit dat de factorstructuren voor beide groepen kinderen sterk overeenkomen doet aan dit interpretatieprobleem niets af. Zoals reeds gezegd worden instructies voor de Galo-taken in het Nederlands gegeven en wel in een tijdsbestek dat voor autochtone kinderen redelijk werd geacht. Dit kan tot gevolg

hebben dat kinderen op een of meer taken laag uitkomen doordat ze de taakstelling niet goed hebben begrepen. Genoemde factoren leiden tot ernstige interpretatieproblemen bij afname van de Galo-test bij allochtone kinderen.

Men kan zich afvragen hoe de prestaties van bijvoorbeeld de Turkse kinderen (die door De Jong & Van Batenburg overigens in de 'Arabische groep' worden ingedeeld) zouden zijn geweest, indien de instructies in het Turks waren gegeven en de verbale taken op het Turks betrekking zouden hebben. We voorspellen twee effecten: een lagere eindscore voor de Nederlandse kinderen dan voor de Turkse en een algemeen gebrek aan bereidheid om in dat geval de Turkse kinderen als intelligenter aan te merken.

3 Heroverwegingen

In het onderzoek van De Jong & Van Batenburg blijkt niet alleen de linguïstische en culturele afstand tussen etnische groepen uitermate groot, tevens is sprake van aanzienlijke verschillen in ervaring met de Nederlandse taal/cultuur. De onderzochte allochtone kinderen bleken gemiddeld 4,7 jaar in Nederland te verblijven met een gemiddelde afwijking van maar liefst 2,5 jaar. Dit impliceert niet alleen grote interindividuele verschillen, maar ook dat een groot aantal kinderen slechts voor een deel het lager onderwijs in Nederland heeft gevolgd. Over de kwaliteit van dit onderwijs is bovendien niets bekend. Het trekken van conclusies bij deze kinderen op basis van scores op de Galo-test is volstrekt onaanvaardbaar. Verschillen in ervaring met de Nederlandse taal/cultuur worden op naïeve wijze in termen van deficiëntie uitgelegd.

Voor de invaliditeit van de Galo-test inzake het meten van intelligentie bij allochtone kinderen dragen De Jong & Van Batenburg ironisch genoeg zelf evidentie aan waar zij de relatie tussen intelligentie en schoolkeuzeadviezen bespreken. Daarvoor dient alleen de relatie tussen voorspeller (intelligentie) en criterium (schoolkeuzeadvies) te worden omgekeerd. Deze omkering lijkt zinvol, omdat mag worden aangenomen dat de eerder genoemde interpretatieproblemen bij de Galo-test bij leerkrachten die ervaring hebben met

onderwijs aan leerlingen van uiteenlopende etnische herkomst, veel minder snel zullen optreden. Bovendien blijkt uit (longitudinaal) onderzoek bij autochtone kinderen dat schoolkeuzeadviezen van leerkrachten een beduidend betere voorspeller vormen voor feitelijk leersucces dan IQ-scores (Van Putten & Rijnbeek 1978). Uitgaande van het schoolkeuzeadvies als onafhankelijke variabele blijkt dan hoezeer de Galo-test allochtone kinderen *negatief* discrimineert. De suggestie van De Jong & Van Batenburg dat allochtone leerlingen geen dienst wordt bewezen met de door hen gesignaleerde 'positieve' discriminatie is hoogst curieus. De in paragraaf 2 beschreven interpretatieproblemen blijken voor de onderzochte kinderen te leiden tot een gemiddelde negatieve discriminatie van 9 IQ-punten! Deze testbias blijkt vooral op rekening te komen van verbale deeltaken. Hieruit blijkt hoezeer de scores op de Galo worden bepaald door de mate van beheersing van het Nederlands bij allochtone kinderen.

Het onderzoek van De Jong & Van Batenburg laat zien hoe eenzijdig-psychometrisch georiënteerd onderzoek naar de beheersing van het Nederlands bij kinderen van verschillende etnische herkomst tot interpretatieonjuistheden kan leiden. Er bestaat grote behoefte aan meer reflectie op tweetaligheid en op processen van eerste- en tweede-taalverwerving. Het zou De Jong & Van Batenburg niet misstaan, wanneer zij zich in de literatuur hieromtrent enigermate zouden verdiepen. In elk geval zou dat leiden tot de ontdekking dat taalvaardigheid een complexe hiërarchisch-georganiseerde vaardigheid is, dat het leren van een tweede taal meer tijd kost dan algemeen wordt verondersteld, en dat dit laatste zeker geldt voor het leren van schoolse finesses in situaties waarin zo'n tweede taal als exclusieve schooltaal fungeert. Bovendien zou in dit verdiepingsproces kunnen worden vastgesteld dat afwijkingen van de norm in tweede-taalverwervingsprocessen meer zijn dan 'fouten' of 'foutscores' en dat dergelijke verschijnselen juist een zelden geopend venster bieden op het creatieve verloop van het leren van een tweede taal. Ten slotte zou kennismaking met genoemde literatuur tot de ontdekking leiden dat aan taalverschil